

Milan Pugelj:

Samotar.

I.

Ko je zvedel po očetovi smrti za testament, je odšel iz domače hiše. Bil je presenečen in razočaran. Mati, brat, sestra, celo stara služkinja — vsi so dobili denar na roke, a on bo dobival stalno mesečno vsoto in to kakor nalašč zato, ker je hotel biti sam zase in daleč od ljudi in stanovanj. Ko je obiskoval šole, ni mogel in ni maral njegov um hoditi paralelno s pojmovanjem učiteljev in součencev, in zato se je odločil za svoj svet. Za vse, kar so razglabljali drugi v duhu, je našel on svojo pot, ki ga je vodila do posebnega in izrednega zaključka. Taki dogodki so ga odvrčali od ljudi in ga zaklepali vase. Sovražil ni nikogar, a vendar je bila vedno jačja sila, ki ga je tirala v njegov svet, kjer bi mislil po svoje in kamor bi nikoli ne segla razmotrivanja njegovih sosedov in znancev.

Ko je bil otrok, je večkrat podivjal. Zlasti rad je tepel hčer očetovega oskrbnika, drobno in nežno Heleno. V poznejših letih se je predrugačil; otroška strast je dobila novo lice, pričel se je živo zanimati za Heleno, kar se je zdelo njegovi obitelji neumevno in neprimerno. Zrastla je bila v tenko in vitko žensko, ki je posedala največkrat spodaj za hišnim ogлом, koder se je širil spredaj in na desno in levo prostran vrt. Prebiral je knjige, gledala je včasih po rožah in grmih z velikimi črnimi očmi, ki so bile jasni besedniki srca, razkrivajoči notranjost in govoreči resnico vsakomu, kdor je znal vanje gledati in ž njimi občevati. Vedno, zlasti še ob lepih večerih, je našel v njih svoje misli in svoje želje. Ko je za par minut odložila knjigo, takrat so se polahko dvignili njeni pogledi in taki, kakor so bili, polni sanj, ki so se jih napili iz knjige, so se vzpeli v gracijoznem loku kvišku proti modrini neba in plavali vse tja dalje v kraje samote, svobode in lepote.

Spočetka jo je opazoval od daleč, pozneje je prihajal k njej in z njo govoril. Ti pogovori so obstajali iz redkih stavkov, ki so bili sami na sebi večkrat brezpomembni in so se tikali nečesa povsem drugega, navadno vsakdanjega in nezanimivega. Če je hotela ona kaj pripovedovati, kar je posnela iz svojih knjig ali kar ji je v zadnjih dneh prepletalo glavo, je postal on zadivljen, prepadel in slabovoljen. Zato je kot hči oskrbnika njegovega očeta vselej prenehala in umolknila, da ne bi povzročala kot nekaka daljnja služabnica svojemu daljnemu gospodarju neprijetnosti in dolgega časa.

Nekega večera jeseni je prijel ta daljnji gospodar njeno roko, jo poljubil in rekel: „Helena, kako sem vam hvaležen, ker me razumete. Čemu besede, ko jih duše ne potrebujejo!“

Njo je mislil vzeti seboj v svoj kraj, pa ji ni tega nikoli omenil. Bil je prepričan, da ve ona vse isto, kar ve on, da je občutila vse to že davno in da se tiho v duši že pripravlja na odhod.

Na vse to je padel očetov testament, po katerem ni misliti na to, da bi si mogel on kdaj sezidati domovanje in urediti svoje prilike tako, kakor je hotel. Razpolaga le z izbero stanovanja, katero lahko najme sredi mestnega trušča in vrišča ob prometnih ulicah in cestah ali zunaj mesta kje v zelenih vilah, ki kukajo z belimi stenami izmed zelenja in rož tja na cesto ali na obratno stran proti zarastlim gričem in holmom, koder žvižgajo kobilarji in kriče vrane in srake. Iz domače hiše je hotel oditi tiho in neopaženo in to zlasti zaradi ženske, ki se je prej ž njo seznanjal in sestajal. Preselil se je zjutraj na vse zgodaj v najoddaljenejšo vilo zunaj mesta in prihajal od tam redko nazaj. Prve dni vsakega meseca je šel v urad po denarje, vse druge čase je hodil zunaj po gozdih in poljih, poslušal in opazoval gozdne ptice, gledal iz skrivališča za srnami, počival na mahu in strmel skozi bukovo vejevje v čisto nebo, koder je bežala od časa do časa prosojna meglica. Njegova obleka je postala ponošena, njegovi ovratniki pomečkani in rumeni, čevljem so se obrnile pete, lica je porastla brada in izpremenil se je docela. Iz elegantnega mestnega človeka je postal oguljen in zamišljen predmestni škric, ki tava po travnatih stezah, seka s paličico obpotnim cveticam glave in svoje zmišlja.

Na očeta se je spominjal sovražno, na brata in na sestro je pozabil, mati mu je stopila mnogokdaj pred oči; a zavedal se je, da stanuje v isti hiši, kjer prebiva usodna ženska, in zato ni mislil iti nikoli k njej. O njej — o ženski — je vedel, da je njej vse to znano, da ve, zakaj je odšel, kako se je ž njim zgodilo in kako se je vse zrušilo in padlo. Zvečer, ko sedi za hišo in ko se vzpno njene zamišljene in razsanjane oči v gracijoznem loku od knjige preko vrtnega grmovja in drevja proti modrini neba, takrat zagleda njega, vidi ga skozi bukovo vejevje na gozdnem mahu, zatopljenega enako v sanje in v misli nanjo. Teh dvoje življenj — njo in njega — bodo vedno prepletale mreže nevidnih, a gostih in trdnih duševnih vezi, ki jih niti smrt ne bo razrušila. Ne bo jih razdrila smrt — teh vezi — pač pa spojila. S smrtjo preneha biti človek človek, njegova človeška pot se odkrhne, ali prične se druga, nova, zdaj še neznana.

Pade v naturo, razkroji se v njej in pretvori v novo bitje. In tam v vesoljstvu, kjer nič ne izgine in ostane vse večno, tam bosta živela dalje v neskončnost in nikoli izginila. Morda se dvigne iz nje roža, morda tiho drevo, ki bo cvetelo ob vsaki pomladi in šumelo dolge dobe v plašnost jesenskih večerov. In on postane morda hrast, morda lipa, ki bo preživela stoletja in gledala slavo in propast mnogih rodov. Najdejo se lahko njuni atomi le v delni množini v majhnih živalicah, ki se srečata na poljski bilki. Ne govorita, kakor nista zdaj v človeškem življenju mnogo govorila, ali poznata se iz stoletij, iz pradob in veselita se drug drugega. Večer je, vzpneti se v makov cvet in tam dočakata jutra v sreči in blaženstvu. Ali visoko v ozračju dva metulja — glej, tu so se našli po stoletjih in stoletjih njuni atomi!

On ostane sam in tudi ona. Ni jima usojeno samo človeško življenje, del vesoljstva sta in v njem ostaneta večna. Najdeta se še, ker ni mogoče, da bi se enkrat v tisočletjih ne srečala. Zdaj, kot človeka v življenju, se ne moreta združiti, ker sta vezana na socialne vezi družbe, na šege in zakone ljudi in časa. Premalo imata prilik za tisto srečo, katero si želita in sta si jo odločila in zato ostaneta ločena, počakata konca zaigrane igre, da jo pričneta po tem življenju v vesoljstvu znova.

Ker je mnogo mislil, ni imel časa za spanje niti ponoči. Spal je malo in postal prepadel in suh. Stara gospodinja, kjer je stanoval, je hotela dostikrat ž njim govoriti, ali to so bili najnevažnejši in najmanjši drobcji tega življenja, ki ga je obdajalo in katero je on še v njega velikosti in sili uma odložil in mislil preko njega v novo bodočnost onstran smrti. Če je slišal, da se pogovarja na hodniku, da pomiva v vedno odprti kuhinji, ali da šara s svojimi starimi koraki po veži, ni odšel iz sobe. Čakal je, da se je umeknila, in da je postalo zunaj vse tiho.

Nekje blizu tistih vil pa je ob večerih piskal neznan človek na piščal in to je rad poslušal in ljubil. Slonel je med zelenjem na oknu, tiščal pesti v črnozrastla lica in strmel po večernem nebu in krajini. Gore in nebo so žareli v zlatu večerne zarje, preko polj in njiv je ležala ogromna senca večera, nebo se je modrilo in pelo od obzorja do obzorja; sredi travnikov je tekla bela cesta in tam v dalji se je vil med grmovjem vlak s prvo rdečo lučko tistega večera kakor igrača za otroke. In v tej tihoti in prostranosti večera je pela piščal, vila glasove, jih višala in nižala in prinašala in zlivala v uho neko polno, okroglo žalost, ki je sedala in se vlegala po duši kakor težek in omamen vonj.

In vedno še ni hotelo biti nikogar od nobene strani. Vlak se je že davno izgubil, zarja je spolzela s solncem vred za gore, ki so postale mračne in nejasne, nebo je pomodrililo in pogledalo po večeru s prvimi zlatimi očmi, cesta je utonila v mraku in polja so se zlila v eno samo temnozeleno plan.

II.

Kadar je zašel najdalje proti mestu, je dosegel stransko in daleč iz mesta iztegnjeno drevoredovo progo, koder so se naseljevali komedijantje. Popoludne so tam vsekrižem kričale velike lajne s hreščečimi in sarkastičnimi basi, s cvrčečimi in žvižgajočimi visokimi piščalkami in z razpranimi in ostrimi glasovi trobent, ki so rezale ves šum in krik kakor noži. Dopoludne pa je vse to spalo in bilo popolnoma neobljudeno. Razen zarjavelega komedijanta, ki je lezel neumit in razdrapan po stopnicah v nizki leseni voz, in razen nekaterih starih in grdih žensk, ki so dremale pred štirioglatimi in ponekod podolgovatimi platnenimi kolibami v žarkih jutranjega solnca, ni videl človek nikogar.

Ob takih mirnih urah je prihajal on, ogledaval nadnaravno velika dekleta z dvemi in tremi glavami, ki so bila naslikana na ogromne platnene plahte zunaj kolib, in obiskal zlasti večkrat velik šotor, ki je nosil na pročelju rdeč in ogromen napis „Panoptikum“.

Ko je spustil za njim gospodar zaveso ob vhodu, je zavladao okoli njega tajinstveno gibanje strojev, ki se je širilo od vseh strani in se združevalo v enakomerno in pridržano kovinsko šumenje. Polumrak je ležal po prostoru in v njem se je zamolklo svetlikala z zlatom obšita obleka umirajoče mučenice, ki je ležala pod steklom na žeblih, visoko dvigala prsi in od časa do časa odpirala svoje velike steklene oči. Tam dalje je ležal na postelji ruski veliki car Aleksander z veliko, grdo in zevajočo rano na prsih, ki so mu jo prizadeli sovražniki vlade. Tudi on je umiral, a težko in primerno junaku. Siva brada se mu je stresala na prsi, in prsi same so ječale in škripale v smrtnem boju. Desna roka se je hotela dvigniti s krčevito stisnjeno pestjo, a padala je nazaj in se trudila brez uspeha.

V tistem mraku, ki je bil hladen in vlažen in med čudnim kovinskim šumenjem strojev, ki so pregibali ta voščena in mrliška telesa, se je mudil dolge letne dopoludneve in gledal zlasti golo in belo žensko s polnimi boki in krasnimi prsi, z ogromnimi lasmi in čudolepimi, močnimi nogami. Ona je hotela uiti, glavo je vila

nepretrgoma v stran, a močna črna gorila, pokrita z žametno in dolgo dlako in hlastno vrteča oči, jo je potiskala trdno v svoje naročje in jo privijala s svojo ploščato in črno roko nase kakor z železnim in neizprosnim okovom. Če bi ta bela ženska stopila med ljudi, hodila med njimi in obračala vanje svoj čarobni obraz, bi bilo število njenih častilcev neizmerno. Blesk njenega tilnika, zamamna in mehka belina njenega polnega in čvrstega telesa, čudni in pomembni ogenj zamolklih in velikih oči in rahlo skoro čutno šumenje razpuščenih črnih las, ki so se oprezno valili po hrbtu zdaj proti desni in zdaj proti levi strani, vse to je v polumraku in med množico čarobno strmečih in s pretečimi in mestoma groznimi kretnjami dihajočih in zibajočih voščениh žen in junakov, grabilo prsi s strahom in plaho privlačnostjo.

Samotar iz vile je hotel oditi, a ni mogel od ženske, ki je strahoma vrtela glavo in se izkušala izviti iz groznega objema zaljubljene gorile. Jaka strast je ležala v vsem in on si je želel, da bi imel nož ali močno ostro sulico, ki bi jo zasadel z vso silo žametni kožuh divjega pohotneža. Razburil se je, zardel v glavo, napel oči in jih nevede zalil z ostudno živalsko jezo.

Če je prišel drug samotni obiskovalec ali gospodar sam, se je nenadoma iztreznil, kakor bi se prebudil iz nenavadnega otrpnjenja. Ves zardel, ves nemiren in drhteč je zavil kakor iznenaden in osramočen med druge figure, gledal brez cilja vanje, mislil nazaj in napenjal ušesa, kakor da bi moral čuti nekaj o sebi, nekaj o tem, da ga je nekdo zalotil v takih mislih, v nedopustnih osnutkih in dejanjih.

Doma je premišljal o tem, da je največja moč ženske njena lepa zunanost. Človeka po njegovih mislih ne priklepa na žensko toliko strast in slast, kolikor lepota belega, motno bleščečega telesa. Samo v zunanosti je moč privlačevanja, v notranosti je ni, uživanje samo je nima. Zavaljo tega ni napačno, da je ostal on sam in ne-oženjen. Nje, ki si jo je nekoč zaželel, noče, njene notranosti, njene duše ne potrebuje, pač pa mu je do njene oblike, do njene vilinske nežne in lirske zunanosti. On hoče videti zamolkli blesk labodjega vrata, fini voščeni tilnik bi rad gledal, iz katerega se kopičijo v svilnatih nitih mehki žametni lasje v težke in motne kite. Njeno belo roko hoče, njen polni in krasni komolec, ki je tak, kakor bi bil izklesan iz starega vlažnega marmorja.

Neko dopoldne je vzel seboj njeno fotografijo, poiskal gospodarja „Panoptika“, mu jo pokazal in ga vprašal, če bi mogel naročiti po sliki žensko v naravni velikosti, narejeno strogo življensko.

Črn, nizek človek sovražnega pogleda, je imenoval neko tovarno nekje na Francoskem in prikimal.

„V kolikem času?“ je vprašal on.

„Mesec dni, lahko tudi prej!“ je odgovoril gospodar, gledal veseleje vanj in se pričel nenadoma smejati. Zdelo se je, da mu ni udaril smeh iz ust, ampak skozi črne oči in izpod mršavih in dolgih trepalnic.

Samotar je naglo odšel, se zaprl doma za par dni v svojo izbo, tam meril, računal in pisal in nesel tretji dan v mraku na pošto. Čez kakih pet tednov je prejel velik podolgovat zaboj, ki ga je odpiral silno varno in previdno ponoči v svoji sobi.

Na beli blazini je ležalo v njem pod drobnimi oblanci, pod mehki popirji, pod bombažem in pisanimi novimi krpami snežnobelo voščeno žensko telo. Bilo je, ko da bi zašel v senčnati tolmun, razgrnil in razpljusnil temno vodo in razkril čarobno in mlado vodno vilo, ki je zaspala na beli skali samotnega dna. Mesec jo obseva, vse molči in miruje in tisti, ki je prišel do nje, sam pridržuje sapo, da bi je ne zbudil in da bi v miru užival čare njene lepote.

V svetlobi luči, ki je gorela na mizi, se je prelival po belih nogah, po snežnih rokah in po lilijastih prsih rahel in moten blesk. Obličje je bilo mirno in polno blage milobe, oči z dolgimi modrimi trepalnicami zaprte, preko lic je polzela lahka in zdrava rdečica, ki se je izgubljala za ušesi in na sencih, kjer so prehajale goste in temne svilnate niti v čarobno goščo temnih in težkih las.

Med grudmi je ležalo rožnato pismo, zelo dehteče in naslovljeno z žensko pisavo nanj. „Gospodu Melhijorju Klišu“.

Samotar je vzel list v roke, ga odprl in čital. Tudi znotraj je bila pisava enaka in ženska. Bralo se je: „Moj dragi in ljubljeni! Po Tvojem naročilu sem se pripeljala na Tvoj dom in Te prosim, da ravnaš lepo z menoj in me varuješ. Prosim te, vzemi drobni ključek, ki je v tem pismu, in obrni ga večkrat v levi bradavici mojih prsi. Zelo rada bi Te namreč videla — Tvoja — Helena.“

Vzel je iz kuverte ključek, ravnal po ukazu in takoj so se dvignile goste in dolge in kovinasto se izpreminjajoče trepalnice in izza njih so se uprle vanj velike, temne in iskrene oči, ki so oživile s prvim pogledom ves tihi obraz, kakor bi ga oblilo solnce. Vse se je razžarelo, vse razcvetelo. Tudi roka, nežna ženska desnica se je dvignila in iztegnila plaho proti njemu, prsi so se zganile in pričele enakomerno rasti in padati.

Prijel jo je z roko pod glavo, dvignil jo je iz zaboja in jo postavil na tla ob omari. Desnica se je dvignila, prsi so dihale in oči so se obračale vanj in plavale velike in otožne po sobi.

Prečul je pri njej vso noč, in ko se je danilo, je izpraznil prostorno in visoko omaro za obleko, postavil žensko vanjo in jo zaklenil. Tudi njeno pismo, ki je razširjalo po sobi močen, skoro dušeč parfum, je s ključkom vred zaklenil v kitajsko kaseto in legel v posteljo.

Skozi okna je silila dnevna svetloba in izpodrivala temo. Zunaj so že peli ptiči in iz gozda je žvižgal na vse grlo veliki in lepi kobilar.

Tudi gospodinja je vstala, šarala s svojimi copatastimi nogami po kuhinji in odpirala in zapirala vrata. Ko je bil že jak dan in je svetilo solnce, je prišla v sobo in se čudila.

„A kaj ste dobili to, za božje ime, v tem zaboju?“

„Obleko!“ je rekel on.

„A zakaj je vse tako belo pregrnjeno po dnu?“ se je čudila naprej.

„Zaradi obleke!“ je odgovoril on in se obrnil oslabovoljen v steno.

III.

Ob poletnih jutrih, ko se je Kliš prebudil in je sijalo solnce v sobo že močno in vroče, se je zdelo, da je vse o voščeni ženski laž ali ravnokar končane sanje. Stene so bile svetle, prostrane in jasne, nič bajnega in sanjskega ni bilo na njih, gledale so na stanovalca s prostranimi in odkritosrčnimi obrazi resnice. Tudi tla, ki so se bleščala v solncu in strop, ki je visel nad njimi širok in čist, nista prikrivala ničesar.

Popoludne pa, ko so padle sence, ko so se stene pomračile in zagrnile v skrivnostne pajčolane temotnih plaščev, ko je legla po kotih tema in lezla iz njih pod mizo in stole, sta se razlila po prostoru nemir in nenavadnost. Kliš je gledal okoli sebe v negotovi in plahi slutnji, in dasi je vedel, da ni nikogar razen njega v sobi, je vendar pokleknil na tla, se oprl na roke, sklonil glavo k tlom in gledal pod posteljo, pod divan in omare. Šum listja, ki se je zibalo na vrtu v večerni sapi, je čudno polnil sobo in navdajal človeka s čustvom, kakor bi se zgibali tudi stoli, tudi slike po stenah in na slikah ljudje, živali, vozovi in tiste temne plave gore, ki so štrlele povsod iz ozadja. Zaprl je okno, zaklenil vrata in stopil k omari. Odprl jo je in pri gledanju mlade ženske, katere velike

in širokotrmeče oči so nepretrgoma enakomerno romale po sobi, se je pomiril in zadovoljil.

Bila je posebne vrste sreča, ki ga je prevevala. Zavedal se je, da ima nekaj, kar si je pridobil sam brez tuje volje, in česar si mnogi nesrečneži ne znajo omisliti. On ni imel ženske, ki jo je hotel, v celoti, pač pa je imel njeno zunanost, tisti njen čar, ki ga je zamamil in osvojil kmalu po prvih pogledih in pozneje neštetokrat. Njegovo nagnjenje torej ni ostalo drevo brez zelenja, ampak se je tudi razcvetelo in — kar je najlepše — ostane vedno v cvetju, vedno spomladansko.

V taki svoji zadovoljnosti pa je videl nekoč zunaj mlad par, ki je sedel na gozdni klopi in se ljubil. Hodil je po mahu, vlegel se je na tla za nizko leščevje in gledal skozi vejevje in mimo listja. Slišal je, da govori on, kako se mu mudi v mesto, tudi ona je tožila, da mora takoj stran, ali ostala sta na klopi še dolgo in dolgo. Upiral je oči ostreje in naenkrat spoznal, da vidi oskrbnikovo hčer Heleno.

Postala je bila močnejša in širša in po konturah, ki jih je puščala in orisavala očem obleka, je bilo gotovo, da je njeno telo zdaj enako onemu, ki stoji v omari in mami s svojim mehkim in motnim bleskom in s svojo snežno in hladno belino.

In tam preko gozda, preko ljubezni s tistim moškim, ki je sedel tik nje, je šla njena pot. Zavrgla je knjige, otresla se je sanj in misli, ki so polnile njene oči z mokrim čarom hrepenenja in zadivljenosti. Padla je v življenje, v tisto, ki drvi preko cest in ulic, četudi z lažjo, krivico in zlobo. In nanj, ki je čakal v sanjah in mislil v vesoljstvo, je pozabila.

Zmotilo ga je to in doma po njegovi sobi je legla puščoba, mraz in neprijeten dušljiv vzduh se je razširil po njej. Težko je bilo v njem dihati, težko živeti med tistimi visokimi, večinoma golimi in hladnimi stenami, ki so strmele na stanovalca mrzlo, brez misli in čustva. Oči ženske, ki so blodile po prostoru, so pokazale v sebi laž. Nekaj temnega, a obenem ostrega je tičalo v njih, kakor bi se skrivala v njih množica osti. In vse telo je dihalo iz sebe mraz, ki se je širil naglo naokoli in opajal ves prostor.

Zunaj — v gozdu — ni bilo težko najti usodnega para. Špočetka sta prihajala vsak drugi, vsak tretji dan, pozneje vsak dan. In sedela sta na klopi, tožila, kako se jima mudi v mesto in ostajala še ure in ure.

Kliš je vse to težko prenašal. Iz stanovanja je letal v gozd, iz gozda v stanovanje. Po dolgem času se je odločil in ostal doma.

Postal je bledejši in plašnejši, v sobo se je zaklepal tudi podnevi. Brada mu je bila prerastla vse lice, od ušesa do ušesa se je vila v košatem in črnem krogu. Tudi lasje so narasli in legali zadaj na tilnik mehki in iztegnjeni. Kar je gledalo kože iz obraza, je bila bleda, rumena in nezdrava. Oči so postale vlažne in nesigurne, dlani s prsti dolge, pretisnjene in mrzlovlažne.

Ponoči je vstajal in govoril sam s seboj: „Kako si to storila, kako si mogla?“ In odgovarjalo mu je pridržano škrtanje gole bele roke, ki se je dvigala in spuščala, in enakomerno kovinsko hropenje rastočih in padajočih prsi.

Naenkrat je začutil, da je sam. Stopil je pred žensko in ji pridušeno in preteče mrmral: „Jaz te nimam več, jaz sem sam! Da! Jaz sem sam!“

In ta samota ga je obhajala kakor bolezen, kakor ledene verige, ki bi ga vlekla na bolniško posteljo, v pešanje, v nemoč. Nenadoma je postal slab in drhteč in ni vedel ne izhoda, ne dohoda kakor izgubljenec v gozdu.

Zvečer, ko so se prižgale zvezde, ko so legle sence po travnikih in vrtovih, je sedel ob oknu in strmel v mrakove. Jesen je že bila, listje je nepretrgoma padalo z vej in frfotalo na tla, hladna sapa se je zaganjala vanje in ga nosila po cesti dalje in dalje. Piščal je še vedno pela. Njen polni, zvočni glas je zvenel po krajini, se dvigal in padal in vlival v dušo v gostem curku tiho in globoko žalost brez hrepenenja.

Kliš je prilagal naglo v mislih melodiji besede in tako je poslušal v jasnih in turobnih stavkih pesem o svoji bedi.

„Več ti na zemlji mesta ni-i,
nihče tvojcev več ne živi-i.“

Tam zadaj je bežal vlak, ki ni ropotal po tirih in puhel v večerni zrak, pač pa kričal in vzdihoval o njegovi bedi.

„Tuga te stresa, tuga te stresa . . . a-a-h-h!“ —

In vse vmes se vije glas piščali, dviga se, pada, nataka v dušo svojo turobno žalost.

„Po smrti v vesoljstvu boš ti prah,
boš kamen na cesti, boš prst in prah . . .“

Kliš ume vse besede, ker jih iščejo sproti njegove misli in jih vlagajo v usta glašovom, ki tavajo sredi jesenske noči. Tišči ga v prsih, ne upa se ozreti po črni in hladni sobi. Brez joka in ihtenja mu prično polzeti solze iz oči, drče v brado, rijejo po

njej in kapljejo po kolenih in koščeni rokah. Zdaj naenkrat mu zaplove po možganih misel kakor v vetru ponosna zastava. Vstane, teče po sobi in se drži za glavo. Vstopi se pred žensko in ji zapreti z obema rokama.

„Kaznujem te!“

Na glas zakriči in zunaj iz praznega hodnika odmeva zamolklo njegov glas: „Kaznujem te!“

Zdaj ga je minil strah in še enkrat se je oglasil s polnim glasom:

„Maščujem se!“

Čakal je zopet na odmev, ki je pritaval iz hodnika: „Maščujem se!“ In za odmevom so se odprla in zaprla zunaj vrata in nekdo se je prijel njegove kljuke.

„Kaj pa je, gospod, kaj pa vam je?“

Starka je bila, gospodinja. Odgovoril ji ni, odšla je sama. Sezul je čevlje in zdaj leta dalje po sobi in šepeče in mrmra sam sebi neumljive besede. Nenadoma skoči na stol in maha z rokami, kakor bi govoril. Obstane tako, pade pred žensko, objame njena bela in hladna kolena in jih poljubi.

„Ti si moja kraljica, nihče drugi!“ pravi, še enkrat jo poljubi, sede pred njo na tla; z eno roko se opira, z drugo preti in se vse vmes pridušeno smeje: „Ali, ljubica, jaz se izkažem, ali, kraljica, jaz se maščujem!“

Zunaj še vedno poje piščal, sapa je jačja in po cesti šumi velo listje. Iz noči tepe po ušesih lajanje psov, ki se nemara pode nekje sredi polj in se med seboj koljejo, ali so zagledali morda luno, ki je nenadno vzšla izza gor. Majhna je, bleda, gleda drobno, kakor bi se ji bleščalo. Preko potov in hiš je vrgla sence, ki so nejasne, zabrisane in zato tembolj plašne.

Kliš zapre okno, prižge luč, jo postavi na tla, poklekne še sam, se opre na roke in gleda pod posteljo, pod omare, pod divan in po kotih. Počasi se sleče, ves trepeče od mraza, leže in se zakrije preko glave. Kup njegovih dolgih črnih las leži po belem vzglavju kakor črna krpa. Luč gori dalje na tleh.

IV.

Neko noč je padel sneg. V jutru, ki je prišlo za njo, se je raztakalo toliko jasnine, da je jemalo vid, kakor bi se bleščalo od solnca. In vse je bilo zavito v belo tišino, ki je ni mogel zmotiti ne voz, ne konj, ne glas človeka, ki se je oglasil na cesti. Z golih

vej so se prožile rahle krpe snega in padale na tla tiho in brez glasu, kakor perje belih ptičev. Čopasti škrjančki so prileteli s polj, tekali ob hišah in po potih in z drobnimi in preplašenimi očmi izpraševali: Kaj bo zdaj? Kako bomo živeli, bratci?

Kliša je zaprla zima tesneje v sobo. V obrazu ženske je našel nekaj, kar mu je povzročalo v duhu mnogo trpljenja in iznenadenja. Po licih, okoli ust in po vsem belem, potno se svetlikajočem telesu je opazil hladno nezaupnost, ki se je umikala tudi očem v širokih, motnosvetlih ploskvah. Ko je hotel najti lepoto na enem mestu, je že zdrknil zamamni blesk za ploskev dalje in se umaknil ravno tako naglo od tam, ko so ga hoteli dohiteti begajoči in nestrpni pogledi. In okoli ust je ležala nepremična in sigurna poteza, ki je skrivala neodkritost, goljufivo žensko lokavost, ki se nepretrgoma umika resnici. V njenih očeh je gorel ogenj, ki mu ni mogoče najti pomena. Nestalen je, giblje se v zenicah, plava in plapola s pogledi po sobi, ni ga mogoče prijeti, obvladati in spoznati.

Da bi ubil dolge in bele zimske dni, si je kupil časopisov, slonel nad njimi in bral v njih čudne zgodbe iz daljnih krajev in o daljnih in nepoznanih ljudeh. Nekega dne pa se je odprlo pred njim mesto, kamor se je zastrmel in zamislil. Ko je dvignil glavo, je bil v obraz zabuhel in rdeč, čelo mu je gorelo, senca in ušesa in žile po vratu. Vstal je, hodil z velikim časopisom v roki kakor s črnoopisano zastavo, mahal ž njim in ponavljal preplašeno šepetaje:

„Helena in neki človek, neki privatni uradnik . . . poročena . . . mož in žena, Helena in . . .“

Ta zgodba je bila kratka, a mnogo strašnejša kakor one, ki so pripovedovale na dolgo in široko o neznanih ljudeh in daljnih krajih. Treba je bilo tu umeti, da tisti človek, tisti privatni uradnik, Heleno zdaj lahko sleče, lahko gleda njene snežne ude, njeno belo polt, ki je taka, kakor bi bila izklesana iz starega potnega marmorja. Njene prsi so njegove, njene rdeče ustne in tiste velike oči, ki plavajo po sobi in nosijo seboj hladni in skrivnostni plamen.

Ženska, ki mu je polnila življenje, je storila nekaj nepoštenega, ker se je izneverila in se vdala drugemu. V vseh teh časih, kar jo je poznal, je ležala med njim in med njo visoka skladanica goljufije, zavita v meglo in nevidna. Zdaj se je naenkrat izkadila megla in med njima leži v kopo nagromadena istina: goljufija.

Zasopel se je, kakor bi plezal na strmo goro in bi ne hodil po ravni in gladki sobi z ogromnim listom časopisa v roki. Odprl je na stežaj omaro, se zagledal v žensko, ki je vila svoje poglede

po sobi, dvigala desnico in visoko dihala s svojimi čistimi in nežnimi prsmi. Gledal jo je in zdaj se mu je naenkrat razjasnilo to, kar je prej slutil na njej, kar je prej skušal brati iz motne bleščobe njenega telesa in iz poteze krog ust, ki je strmela do zdaj vedno enako skrivnostna vanj. Iz njenih oči je planila laž! Iz srede zenic, ki se vrte mimo njega po sobi, je bušila, kakor buši iz strehe plamen. On zdaj vse vidi, vse ve, skrivnost je razpadla in pred njim gori in plamti jasna resnica: laž!

Umiril se je, potuhnil in umolknil. Ko se je storil večer, ko je zaspala gospodinja in je postalo vse tiho, je lezel oprezno v kuhinjo, potegnil iz mize predal in izbral v njem dolg in oster krušni nož. S palcem je otipal in preskusil njegovo ostrino in se vrnil ž njim v sobo. Dasi je bila tema in zunaj na daleč ni bilo ne človeka ne živali, je vseeno zagrnil okno in zaklenil vrata. Nato je stopil pred žensko, zavihtel nož in potegnil z njegovo ostrino preko čela, preko desnega očesa in preko ustnic. Velika rjava špranja je zinila vanj, oko se je razgalilo, a plavalo še vseeno po sobi, veliko in nečloveško. Ko je dvignil nož drugič, ga je zasadil v desno stran prsi in takrat je hipoma vse obstalo. Roka je padla ob životu, prsi so se vdrle, oči so se zvrnile in se zastrmele nekam v strop.

Kliš je zaklenil omaro in stanovanje in odšel v noč. Zunaj je taval po snegu in iskal stez in šele zjutraj, ko se je zdanilo in so pogledale iz megle konture mesta, je našel pravo pot. Plah in tresoč se od mraza je hitel proti mestnim hišam. Stopil je v visoko starinsko hišo in se splazil v sobo. Stal je ob vratih in čakal, da ga je poklical uradnik in ga povprašal po želji. Pred njim so stali raztrgani ljudje, ki so na vsa vprašanja zmigavali z glavo. Ko je prišla vrsta nanj, se je stresnil, kakor bi se moral sesesti.

„Kdo ste vi tam pri vratih?“ je vprašal uniformiran uradnik.

„Melhijor Kliš!“ je drhtavo odgovoril samotar in se pomaknil bliže, da bi dodal nekaj tiho in na skrivaj.

„Kaj je z vami?“ je vprašal dalje uradnik in Kliš je šepetal: „Svojo ženo sem — umoril! Z nožem sem jo, ker me je varala, ker je lagala z očmi, z vsem . . .“

Uradnik je začudeno pogledal, a Kliš je šepetal prepadel dalje: „Da! Vse goljufija, njene oči, njena lica, njeno telo . . . vse goljufija! Prosim, izvolite, gospod, pomislite . . . vse goljufija!“

Odpeljali so ga v notranje prostore, kamor je odšel ponižno in brez opazke.